

Cilt 5 / Sayı 2 / Kış 2025

Araştırma Makalesi

Bas Kemanenin Türk Halk Müziği İcra Alanlarında Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

Fazıl Vural

Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID: 0009-0000-7285-3086

fazil.vural@ogr.sakarya.edu.tr

Sertan Demir

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr., Devlet Konservatuvarı, Ses Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-5062-5266

sdemir@sakarya.edu.tr

Vural, Fazıl ve Demir, Sertan. "Bas Kemanenin Türk Halk Müziği İcra Alanlarında Kullanılabilirliğinin İncelenmesi". *KÜN: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5.2 (Kış 2025): 188-202.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.69>.

Geliş Tarihi: 08.09.2025 / Kabul Tarihi: 30.09.2025 / Yayınlanma Tarihi: 30.12.2025

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Bas Kemanenin Türk Halk Müziği İcra Alanlarında Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

Fazıl Vural

Sertan Demir

Özet

Yaylı çalgılar, müzik alanında evrensel bir öneme sahip olmasının yanında Türk müziğinde de önemli bir konuma sahip olmuştur. Tarihten günümüze kadar gelişen ve ilerleyen süreçte yaylı çalgılar, Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir yol çizmiştir. Bu uzun ve geniş yolculukta yer edinmiş olan çalgılardan bir tanesi ise kabak kemane çalgısıdır. Kabak kemane çalgısı, yöresel anlamda bakıldığında Teke bölgesinde kullanılan bir saz olup; ilerleyen süreçte birçok yörenin icrasında da kullanılmıştır. Zamanla oluşan ve gelişen bu etkin icra kullanımının yanında kabak kemane çalgısının tam olarak bir ailesinin oluşmamış olduğu ve bahsi geçen durumun Türk halk müziği icra alanlarında bir eksiklik oluşturduğu düşünülmektedir. Geçmişten bugüne çalgının bir ailesini oluşturmak ve aynı zamanda Türk halk müziği icra alanlarındaki ve orkestralarındaki bas ses ihtiyacını karşılamak adına bas kemane çalgısı üzerine çalışmalar yapılmış ve bas kemane çalgısı Türk halk müziği icra alanlarına ve orkestralarına kazandırılmaya çalışılmıştır. Türk halk müziği icra alanlarındaki bas ses ihtiyacını karşılamak ve kabak kemane ailesinin oluşumunu sağlamak amacıyla üretilmeye ve yer yer icra edilmeye başlanan bas kemane çalgısının yapısal ve icrasal özelliklerinin incelendiği bu çalışmada, konuyu desteklemek ve bas kemane çalgısını Türk halk müziği icra alanlarına kazandırmak adına; Türk müziği yaylı çalgılarının tarihsel süreci, yapısal, etimolojik ve teknik özellikleri üzerine bilgiler sunulmuş, ayrıca ana konu olan bas kemane çalgısının üretilmeye ve icra edilmeye başlandığı süreçten bu yana olan yolculuğu ve gelişimi, yapısal, icrasal ve teknik özellikleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Yapılan araştırmada konu hakkında veri toplamak amacıyla doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışma, giriş, bulgular ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yaylı çalgıların tarihçesinden ve tarihten günümüze kadar olan süreçte kullanılmış olan bazı Türk müziği yaylı çalgıları hakkında kısa bilgiler sunulduktan sonra araştırmanın metodolojisinden bahsedilmiştir. Bulgular bölümünde, belirtilmiş olan problem cümlelerine yönelik olarak, araştırma sürecinde elde edilen veriler sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler analiz edilerek araştırmaya dair yargılara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bas Keman, Kabak Keman, Yaylı Çalgılar, Türk Halk Müziği.

Examining the Usability of the Bass Kemane in Turkish Folk Music Performance Areas

Abstract

Bowed instruments, in addition to having universal significance in the field of music, have also held an important place in Turkish music. Throughout history, bowed instruments have drawn a wide path stretching from Asia to Europe. One of the instruments that has secured its place along this long and broad journey is the kabak kemane. In terms of regional use, the kabak kemane is an instrument played in the Teke region; however, over time it has also been used in the performances of many other

regions. Despite this active performance use that has developed and evolved over time, it is thought that the kabak kemane instrument has not yet developed a complete family, and that this situation creates a deficiency in Turkish folk music performance areas. In order to establish a family of this instrument and to meet the need for bass sounds in Turkish folk music performances and orchestras, studies have been carried out on the bass kemane, and efforts have been made to introduce the bass kemane into Turkish folk music performance settings and orchestras. The bass kemane, which has begun to be produced and occasionally performed in order to meet the bass sound requirement in Turkish folk music performance and to complete the formation of the kabak kemane family, is examined in this study with respect to its structural and performance characteristics. To support the subject and to contribute to the incorporation of the bass kemane into Turkish folk music performance, information has also been presented on the historical process of Turkish bowed instruments, as well as their structural, etymological, and technical features. Furthermore, the journey and development of the bass kemane from the time it began to be produced and performed to the present, along with its structural, performance, and technical features, have been discussed. Document analysis technique was employed in the research to collect data on the subject. The study consists of three sections: introduction, findings and conclusion. In the introduction, after presenting the history of bowed instruments and providing brief information on some Turkish bowed instruments used from past to present, the methodology of the research is explained. In the findings section, the data obtained during the research process are presented in relation to the stated problem statements. In the final section, the conclusion, the collected data are analyzed and a conclusion regarding the research is reached.

Keywords: Bass Kemane, Pumpkin Kemane, String Instruments, Turkish Folk Music.

Giriş

Türk halk müziği, Anadolu halkının geleneksel sanat anlayışını yansıtanın ilerisinde toplumun kültürel izlerini barındıran ve aktaran bir rol üstlenir. Bu denli derin anlamlar ve izler barından halk müziği; konu, ezgi ve melodik yapılarına göre farklı tür ve biçimlerde şekillenmiş yöresel ezgilerdir. Türküler, içerisinde yaşanan coğrafyanın şartlarına bağlı olarak yoğunlaşmış ve şekillenmiş, karakteristik yapısıyla bütünleşen bir özellik taşımış ve sosyo-kültürel değerlerin de temsili haline gelmiştir. Yöresel yaşam biçimleri, yeme-içme kültürü ve içinde bulunulan doğaya ait diğer unsurlar türkülerde görülmüş, bu durum geleneksel halk müziğinin toplumsal ve kültürel bağını anlamlandırmada da önemli bir rol oynamıştır (Doğan 2025). Türkçe sözlüğe göre çalgı, bir müzik yaratmak, müziği ifade etmek için kullanılan, malzemesi doğal ya da bir üretim sonucu ortaya çıkmış olan aletlere verilmiş genel bir isimdir. Ses çıkarma özelliği olan her alet, müzik yaratma amacıyla kullanıldığı takdirde çalgı olarak kabul edilebilir. Her çalgının belirli bir şekli, özelliği ve ses yapısı vardır. Çalgının amacı müzikal sesler üretmektir. Çalgılar üretildiği malzemeler, kullanım alanları ve kullanım şekilleri gibi değişkenlere göre sınıflandırılabilir (Çiftci 1621). Yapı ve tekniğe göre şekillenen bu sınıflandırma ile birlikte, çalgı türlerinin coğrafi bölgelere özel özelliklerle çeşitlendiği ve isim, şekil ve yapı varyantlarıyla farklı coğrafyalar ve müzik türleri içerisinde icra edildiği görülmektedir. Çalgıların oluşumlarında mekân ve zaman farkı olsa da icra edilen ortak müziğin temsil gücünü artırmak ve daha zengin bir müzikal doyum noktasına ulaşmak için zaman içinde yaşadığı coğrafya ve kültürün de etkisine bağlı olarak topluluk şeklinde icra edilmeleri söz konusu olmuştur. Her biri kendi içerisinde benzer ve farklı özellikler gösteren yapılara sahip olan Türk halk çalgıları da belirli amaçlar doğrultusunda zaman içerisinde bir araya gelmişlerdir. Bu noktada bir araya gelen halk çalgılarının daha verimli bir icraya sahip olabilmeleri adına toplu icra bilinci ile hareket etmeleri gerekmektedir. Bu durumun gerçekleştirilebilmesi için ise icracıların bilinçlendirilmesi, eserlerin düzenlenmesi, çalgıların topluluğa uygun hale getirilmesi, icra yapılan ortamın toplu icraya uygun hale getirilmesi gibi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Kınık 212). Bu açıdan bakıldığında, çalgı ailelerinin

sınıflandırılmasında, çalgıların icra edildiği bölgelerin ve toplumların payı öne çıkmaktadır (Sarı 35). Bu sınıflandırmadan bahsettikten sonra, çalgıların yapı ve tekniğine göre yapılan sınıflandırması göz önüne alındığında, icrasında yay (arşe) kullanılan müzik aletleri, yaylı çalgılar olarak ifade edilmekte ve bu isimle telli çalgıların bir alt grubu içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte, değişik boyut ve formlara sahip olan yaylı çalgıların, ses üretimi hususunda farklı teknikler ile icra edilebildiği görülmektedir. Bu teknikler arasında tellerin üzerine parmak ucuyla bastırmak, parmakların etli olan iç kısmıyla temas etmek ve tellere tırnak yüzeyiyle dokunmak gibi uygulamalar görülmektedir (Deligöz 1). Bu sınıflandırmaların ardından yaylı çalgılar hakkında coğrafi bir yolculuğa çıkıldığında, yaylı çalgıların yolculuğuna Orta Asya'dan başlayıp, sert iklimiyle tanınan üst Karadeniz topraklarından Kıpçak bölgesine uzandığı, daha sonraki süreçte ise Anadolu ve Avrupa'ya taşındığı fikrinin baskın olduğu görülmektedir. Gazimihal'e göre; çalgıların coğrafya hareketi Asyalı boylar ve özellikle Türkler sayesinde gerçekleşmiştir. Özellikle Avrupa coğrafyasında, Balkanlarda araştırılmış olan ıklık çalgısına benzer yaylı çalgılar bulunmaktadır. Sözgelimi; Avrupa müziği içerisindeki keman çalgısının atası olduğu varsayılan, oyma ağaçtan yapılan, C. Sachs'ın tarifiyle; diz üzerinde veya göğse dayanarak çalınan "Gudok" çalgısı, Macaristan' da çalınan "Hegüdü" çalgısı, Türkiye coğrafyası müzik kültürü içerisinde çalınan ıklık, Hegit ve Klasik kemençe çalgıları ile yakınlık gösterdiği bilinmektedir (8). Bu bilgilerle paralel olarak Macar müzikolog Bela Bartok'un Adana bölgesinde yapmış olduğu derleme çalışmalarında Güney Anadolu Türkmenlerinin çaldığı "Hegit" çalgısını gördüğünde Macaristan'da çalınan "Hegüdü" çalgısıyla benzerliğinden dolayı şaşırdığını günlüğünde aktarmaktadır. Hegit çalgısının aynı zamanda günümüzde Polonya, Yugoslavya ve bu coğrafyaya yakın bölgelerde halk çalgısı olarak icra edildiği bilinmektedir (Urhan 1). Bu bağlamda elde edilen bilgilerle Türk coğrafyalarında yaylı çalgıların geçmişine gidildiğinde ilk olarak kopuz çalgısı ile karşılaşmaktadır. Türk boylarında ilk olarak telli kopuzun yapılp el ile çalındığını daha sonraları ise "ok" veya "yay" ile çalındığı söylenebilir. Bu gelişim 6. ve 9. yüzyıllar arasında, Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan' da yaşanırken, Kazakistan'da da yaşanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu oluşuma "Oklu kopuz" denilmiş ve daha sonraları ise Kazakistan' da çalgının adı "Kalkobız" diye adlandırılmıştır (Çelik 8).

Resim1. Uğur Önür-Hegit icrası (Teke Trio-Antalya'nın Mor Üzümlü isimli videodan alınmıştır)

Günümüzde, Anadolu sahasında icra edilen Türk halk müziği uygulamaları içerisinde genel olarak kullanılan yaylı sazlardan bazıları tırnak kemane (hegit), ıklığ, Mardin kemençesi, Karadeniz kemençesi ve rebap kabak kemanedir. Bu sazlar içerisinde kabak kemane ve benzerleri Anadolu'nun birçok bölgesinde kullanılmaktadır. Ağırlıklı olarak Ege ve Akdeniz bölgesi olsa da bunun haricinde de Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülmektedir (Çelik ve Duran 2024).

Kabak kemane çalgısı, Türk boylarının Anadolu'ya göçleriyle birlikte getirdikleri ve özellikle Teke yöresi Yörük-Türkmen kültüründe korunmuş önemli bir kültür sembolü olduğu düşünülen, aynı zamanda atlı-göçebe kültürün önemli bir elementi olan yaylı çalgı ailelerinin içerisinde de önde gelen bir çalgıdır. 1980'lerde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) kemaneye yer vermeye başlaması ile ekranlarda daha sık görünür olmasıyla birlikte özellikle son yıllarda kemaneye dair akademik çalışmalar çoğalmaya başlamıştır. Geleneksel kullanımı daha yerel olsa da kabak kemane günümüzde mahalli sınırlarını aşarak, neredeyse her türküde eşlik çalgısı olarak kullanılmaktadır (Doğruel 314). Kabak kemanenin, orkestralarda sıkça yer alması ve farklı yörelerde icra edilebiliyor olmasıyla birlikte farklı oktavdan çalınma ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaçların bir sonucu olarak bas kemane denemeleri yapılmıştır. Çalışmamızda bas kemanenin yapımı ve Türk halk müziği orkestralarında kullanımına dair incelemeler yapılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmış olup aynı zamanda nitel araştırma yönteminin içerik analizi modelinden de faydalanılmıştır.

Yapılan çalışmada, bas kemane çalgısının Türk Halk Müziği icra alanlarında yeniden kullanılmaya başlanması, bas kemane çalgısının tıpkı kabak kemane çalgısı gibi üretiminin yaygınlaştırılarak bir ailesinin oluşturulması, genç nesildeki icracılar için bir icra alanının oluşturulması ve çalgının yeterli düzeyde icra sürekliliğinin oluşturulması adına alana katkı sağlaması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki Türk halk müziği orkestralarında bas kemane çalgısının kullanımı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2017 yılında TRT Müzik kanalında yayınlanan Harman Yeri isimli programın bir bölümünde TRT Ankara Radyosu sanatçısı Uğur Önür'ün gerçekleştirdiği icra ile 2018 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı etkinlik salonunda dört kabak kemane ve bir bas kemaneden oluşan icra topluluğunun gerçekleştirdiği icralar oluşturmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmada evren-örneklem bölümünün örnekleme yönteminde amaçlı örnekleme kullanılmıştır.

Resim 2. TRT Müzik-Harman Yeri programı. (Sol baştan: Hüseyin Yalçın-İhsan Mendes-Cafer Nazlıbaş-Uğur Önür)

Resim 3. Özgür Çelik-Kabak Kemane Kent Beşlisi & Haydar Haydar (Sol baştan: Umut Salman-Hakkı Günaydın-Özgür Çelik-Furkan Akyel-Harun Karateke)

Yapılan çalışmada, veri toplamak amacıyla, doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesinde, kabak kemane, bas kemane, basname konularını ele alan kaynaklar taranmıştır.

Çalışmanın problem cümlesi, “Bas Kemane Çalgısının Türk Halk Müziği İcra Alanlarındaki Kullanılabilirlik Durumu Nedir?” sorusu üzerine kurulmuş olup, alt problemleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Bas kemane çalgısı Türkiye’de ilk olarak ne zaman ve ne amaçla üretilmiştir ve günümüze kadar süregelen zaman dilimi içerisinde Türk halk müziği icra alanlarındaki kullanımı nasıldır?
2. Bas kemane çalgısının günümüzde Türk halk müziği icra alanlarındaki kullanımı ve sürekliliği ne durumdadır?
3. Bas kemane çalgısının kabak kemaneden yapısal ve icrasal olarak farklılıkları nelerdir?

Çalışmanın bu aşamasında bas kemane çalgısının Türk Halk Müziği icrasındaki kullanımının ve icraya faydalarının tespit edilmesi amacıyla doküman incelemesi ve kişisel görüşme yöntemiyle elde edilen veriler yazıya aktararak betimlenmiş, daha sonra analiz edilerek bas kemane çalgısının icradaki kullanılabilirliğinin sürekliliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Bas kemane, Türk halk müziği icra alanlarındaki bas karakterli çalgı eksikliğinin giderilmesi amaçlanarak kabak kemane ailesinin bir üyesi olarak üretilmeye başlandığı düşünülen bir çalgıdır. Bas kemane çalgısını Türkiye’de ilk olarak 1980 yılında Cafer Açın’ın yaptığı, fakat o dönem yapılan bas kemane çalgısının icra ve üretim açısından yaygınlaşmadığı bilinmektedir (Haşhaş ve İmİK 2016). Bas kemane çalgısının organolojik özellikleri hakkında, Sinan Haşhaş ve Ünal İmİK tarafından (99) Ahmet Altınsoy ile yapılan görüşme incelendiğinde, çalgının 26 cm’ den oluşan tekne (ses kutusu), oğlak derisinden üretilen ve teknenin ön tarafına gerilen kapak, gürgen ağacından üretilmiş olan klavye, sap ve burgu bölümlerinden oluştuğu, form boyunun 43 cm, iki eşik arası boyutun 47 cm olduğu, çalgının üzerinde çello tellerinin kullanıldığı ve tel boyutunun 65 cm, çalgının genel boyunun ise 128 cm olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Bu görüşmeden elde edilen bilgiler incelendiğinde bas kemane’nin genel boyutlarının, 3/4 ölçülerinde ve genel boyutları 125-152 cm arasında olan

bir çello çalgısının boyutları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Aynı görüşmede çalgının 4'lü aralıklarla akort edildiği ve kabak kemaneden bir oktav daha pes akortlandığı bilgilerine de ulaşılmaktadır. Bas kemane çalgısının üretimi hakkında Sinan Haşhaş ve Ünal İmİK tarafından yazılmış “Türk Halk Çalgı Yapımcılığında Yenilikçi Denemeler: ‘Cümbe’, ‘Yaylı Bağlama’, ‘Bas Kabak Kemane’, ‘Kabak Tekneli Cura’” isimli makale incelendiğinde bu çalgıyı geçmişten günümüze Cafer Açın, Halil Çelik, Arslan Akyol ve Ahmet Altınsoy’ un ürettiği bilinmektedir. Bu çalgının isimlerinin ise üretildiği dönemlerde Ahmet Altınsoy ve Arslan Akyol tarafından “bas kabak kemane”, Halil Çelik tarafından “basname” olarak isimlendirildiği bilgisine ulaşılmıştır (Haşhaş ve İmİK 2016).

Resim 4. Ahmet Altınsoy-Bas kemane (Haşhaş ve İmİK, 2016).

Bas kemane çalgısı, 2017 yılında TRT Müzik kanalında yayınlanan Harman Yeri isimli programın bir bölümünde TRT Ankara Radyosu sanatçısı Uğur Önür’ün gerçekleştirdiği icraya kadar olan süreçte sadece Arslan Akyol tarafından aktif bir şekilde icra edilmiştir. Çalgı yapımcısı Arslan Akyol’ un; “Bu çalgıyı 1990 yılından beri TRT orkestralarında aktif bir şekilde icra ediyorum.” (Haşhaş ve İmİK, 101) ifadesinden yola çıkılarak çalgının 1990 yılından itibaren Arslan Akyol tarafından TRT Kurumu orkestralarında yıllarca aktif bir şekilde kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Bas kemane çalgısının, günümüzde TRT ve benzeri halk müziği icra alanlarındaki kullanım yaygınlığı yok olmaya yüz tutmuş olup, ulaşılan en yakın icra, 2017 yılında TRT Müzik kanalında yayınlanan Harman Yeri isimli programının bir bölümünde TRT Ankara Radyosu sanatçısı Uğur Önür’ün gerçekleştirdiği icra olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, 2017 yılında TRT Müzik kanalında yayınlanan “Harman Yeri” isimli programda, üç kabak kemane ve bir bas kemaneden oluşan icra topluluğunun gerçekleştirdiği ve ayrı olarak 2018 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı etkinlik salonunda dört kabak kemane ve bir bas kemaneden oluşan icra topluluğunun gerçekleştirdiği icralar analiz edilecektir. Bahsi geçen icraların videoları karekod yardımı ile icra analiz tablolarına eklenmiştir.

İcra Analizi: Bas Kemane Çalgısının Türk Halk Müziği Orkestrasındaki Rolü (Analiz 1)

Eserler: "Karşılama (Gaziantep)- Ben Giderim Batum'a (Sinop)- Çiftetelli-Harmandalı Zeybeği (Ege)- Başına Bağlamış Astar (Silifke)" (TRT THM Repertuarı)

İcracı: Uğur Önür

Yer / Tarih: TRT Müzik Kanalı- Harman Yeri Programı / 2017

Çalgının Genel Konumu ve İcra Pozisyonu

- Üç kabak kemane ve bir bas kemane ile gerçekleştirilen toplu icrada bas kemane çalgısının, oturma düzeni hilal şeklinde olan icra topluluğunun sol tarafına konumlandığı görülmektedir. İncelenen icrada bas kemane çalgısı, bahsi geçen yaylı çalgılar grubuna bir oktav pes akorttan eşlik ederek icra topluluğunun en alt frekanslı sazı olarak konumlanmıştır.
- Gerçekleştirilen icrada bas kemane çalgısı, kabak kemane gibi diz üzerinde değil, daha uzun bir destek mili ile yere konumlandırılarak icra edilmiştir. Aynı zamanda icracı ise tıpkı kabak kemane icracıları gibi oturur pozisyonudadır.
- Çalgının icra pozisyonu, çello benzeri bir duruş göstermektedir.

Teknik İcra Özellikleri

Teknik Alan	Gözlem
Akort Sistemi	İcra sırasında çalgının en kalın telden (5.tel) en ince (1.tel) tele doğru fa#-si-mi-si-mi şeklinde akortlandığı ve bir oktav pes tınladığı görülmekle birlikte, icracının bu akort sistemini kullanmasının, icra edilen eserlerin makamsal durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir.
Yay Kullanımı	İcra sırasında icracı, eser girişlerinde çalgının dördüncü ve beşinci tellerinde kesik yaylar ile dem tutarak hem icrayı desteklemekte hem de ritim darplarını yay ile göstererek eserin ritmik yürüyüşünü kullandığı yay tekniğiyle harmanlayıp icrayı zenginleştirmektedir. Eserin bağlantı ve ilerleyen bölümlerinde icracı, kabak kemanelere eserin ezgisini çalarak eşlik etmektedir. İcraçının yay tutuş tekniğine bakıldığında, tıpkı kabak kemane icrasında olduğu gibi bas kemane icrasında da aynı tutuş tekniğini uyguladığı görülmektedir.
Pozisyon Kullanımı	İlk pozisyonda, kalın ve ince teller üzerinde yürütülmüş, eserlerin genişliği ve kullanılan akort sisteminin yeterliliği bakımından pozisyon değiştirme gerektirmeyen bir düzen izlenmiştir.
Parmak Baskısı	İcra sırasında rezonans artırmak adına çoğunlukla açık tel kullanımıyla birlikte eserin ezgisinin icra edildiği bazı bölümlerde kapalı perde baskısı kullanarak gerçekleştirilen geçişler dikkat çekmektedir.

İcradaki Fonksiyonu

Fonksiyon	Gözlem
Ritmik Destek	İcranın bazı bölümlerinde çalgının, düzenli aralıklarla kullandığı pes seslerdeki kesik yay vuruş teknikleriyle icraya ritmik destek sağladığı görülmektedir.
Harmonik Dolgu	İcra sırasında yer yer kök sesin üçüncü ve beşinci derecelerini duyurup, bazı bölümlerde ise kök sesleri duyurarak esere harmonik destek sağlanmış, aynı zamanda kullanılan kromatik geçişler de esere zenginlik kazandırmıştır.
Melodik Eşlik	İcra sırasında her eserde, birlikte icra yapılan anlarda bas kemane çalgısının da kabak kemanelerle aynı ezgiyi aynı süslemeler ve motiflerle icra ederek melodik destek sağladığı gözlemlenmiştir.
Tınısal Zenginlik	Çalgı, THM’de sık rastlanmayan bas sesleri sahneye taşıyarak yaylı grubuna çello benzeri derinlik katmıştır.

Etkisi ve İfade Değeri

- Bas kemane çalgısı, icra sırasında çalgı topluluğunun hem arka planındaki zemin güçlendirici icra biçimiyle öne çıkmış hem de yaptığı ezgi eşlikleriyle dinleyiciye solo olarak da sesini duyurmuştur.
- İcra sonunda tınısını tıpkı icra başlangıcındaki gibi, azaltmadan baskın bir şekilde duyurmuştur.

Analiz Sonucunda

Gerçekleştirilen çalışmada bas kemane çalgısının genel itibarıyla toplu ve solo icradaki teknik uygunluğunun yeterli düzeyde, icra sırasında diğer çalgılarla olan uyumunun yüksek olmasının yanı sıra toplu icrada güçlü ve destekleyici bir konumda olduğu gözlemlenmiştir. Çalgı icra edilirken gerçekleşen tutuş tekniği, parmak baskılarının açısı ve baskıyla gerçekleştirilen tel geçişlerinde kullanılan teknik, kullanılan akort düzeni, yay tutuş ve darp tekniği bakımından kabak kemane çalgısı ile arasında çok fazla fark olmadığı, yalnızca icracının icra sırasındaki kullanımının, çalgının boyutundan kaynaklı kabak kemane çalgısından farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu analiz örneğinde görüldüğü üzere, bas kemane çalgısı hem toplu icradaki bütünlüğü tamamlayan, bas karakterli fakat güçlü ve hacimli sesiyle icraya derinlik kazandıran, hem de icranın başlangıcında tıpkı kabak kemaneler gibi kısa bir makamsal yol gösteriş (açış) gerçekleştirerek dinleyiciye hem solo saz hem de eşlik sazı olarak icra edilebildiğini göstermiştir.

İcra Analizi: Bas Kemane Çalgısının Türk Halk Müziği Orkestrasındaki Rolü (Analiz 2)

Eserler: “Haydar Haydar / On Dört Bin Yıl Gezdim” (TRT THM Repertuarı)

İcracı: Özgür Çelik

Yer / Tarih: Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Etkinlik Salonu / 24.05.2018

Çalgının Genel Konumu ve İcra Pozisyonu

- Dört kabak kemane ve bir bas kemane ile gerçekleştirilen toplu icrada bas kemane çalgısının, oturma düzeni hilal şeklinde olan icra topluluğunun ortasında konumlandığı görülmektedir. İncelenen icrada bas kemane çalgısı, bahsi geçen yaylı çalgılar grubuna bir oktav pes akorttan eşlik ederek icra topluluğunun en alt frekanslı sazı olarak konumlanmıştır.
- Gerçekleştirilen icrada bas kemane çalgısının dizlik bölümünün tıpkı kabak kemane çalgısı gibi olduğu gözlemlenmiştir. Fakat çalgı icra edilirken diz üzerinde değil, dizlik bölümü icracının dizlerinin arasında kalacak şekilde kullanılıp, tekne bölümü ise icracın sağ ve sol dizlerinin üzerinde konumlandırılarak icra edilmiştir. Aynı zamanda icracı tıpkı kabak kemane icracıları gibi oturur pozisyonudadır.
- Çalgının icra pozisyonuna bakıldığında, çalgının tamamı ile icracının bacaklarının arasında kalmayıp yere temas etmemesinden ve tekne bölümünün icracının kısmen dizlerinin arasında olup sap bölümünün tutuş açısının hafif sola yatık pozisyonda olmasından ötürü çalgı Karadeniz kemençesi çalgısı ile benzer bir duruş göstermektedir.

Teknik İcra Özellikleri

Teknik Alan	Gözlem
Akort Sistemi	İcra sırasında çalgının en kalın telden (4.tel) en ince (1.tel) tele doğru si bemol-mi-si-mi şeklinde akortlandığı ve bir oktav pes tınladığı görülmekle birlikte, icracının akor bu akort sistemini kullanmasının, icra edilen eserin makamsal durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir.
Yay Kullanımı	İcra sırasında icracının, yayı eserin kondisyonuna uygun olarak seri ve kontrollü şekilde kullandığı tespit edilmiştir. Eserin bağlantı ve ilerleyen bölümlerinde icracı, kabak kemaneler ile aynı ezgiyi çalarak icraya eşlik etmektedir. İcracının yay tutuş tekniğine bakıldığında, tıpkı kabak kemane icrasında olduğu gibi bas kemane icrasında da aynı tutuş tekniğini uyguladığı görülmektedir.
Pozisyon Kullanımı	İcra, kalın ve ince teller üzerinde yürütülmüş, aynı zamanda hem pes hem de tiz bölgede icra gerçekleştirilerek temel pozisyonlarda ilerleyen bir düzen izlenmiştir.
Parmak Baskısı	İcra sırasında rezonans artırmak adına çoğunlukla açık tel kullanımıyla birlikte eserin ezgisi icra edildiği bazı bölümlerde kapalı perde baskısı kullanarak gerçekleştirilen geçişler dikkat çekmektedir.

İcradaki Fonksiyonu

Fonksiyon Gözlem

Ritmik Destek	İcranın bazı bölümlerinde çalgının, düzenli aralıklarla kullandığı dördüncü tellerdeki kısa ve kesik yay vuruş teknikleriyle sürekli karar sesi duyurarak icraya ritmik destek sağladığı görülmektedir.
Harmonik Dolgu	İcra sırasında akor kurulumu yahut kök ses duyurarak gerçekleştirilen bir icra tipinden ziyade, icra topluluğundaki diğer sazlarla birlikte eserin ezgisinin çalındığı gözlemlenmiştir.
Melodik Eşlik	İcra sırasında, bas kemane çalgısının da kabak kemanelerle aynı ezgiyi aynı süslemeler ve motiflerle icra ederek melodik destek sağladığı gözlemlenmiştir.
Tınısal Zenginlik	Çalgı, THM’de sık rastlanmayan bas sesleri sahneye taşıyarak yaylı grubuna çello benzeri derinlik katmıştır.

Etkisi ve İfade Değeri

- Bas kemane çalgısı, icra sırasında çalgı topluluğunun hem arka planındaki bas ses eksikliğini gidererek zemin güçlendirici icra biçimiyle öne çıkmış hem de yaptığı ezgi eşlikleriyle dinleyiciye solo olarak da sesini duyurmuştur.
- Özellikle eserin yapısı itibarıyla gerekli olan kondisyonu yeterli seviyede sağlamış ve geçişlerde duyulan davudî ve topraksı tınısı, icra edilen eserin dramatik etkisini artırmıştır.
- İcra sonunda tınısını tıpkı icra başlangıcındaki gibi, azaltmadan baskın bir şekilde duyurmuştur.

Analiz Sonucunda

Gerçekleştirilen çalışmada bas kemane çalgısının genel itibarıyla toplu ve solo icradaki teknik uygunluğunun yeterli düzeyde, icra sırasında, tutuş, kondisyon, yay tekniği parmak baskıları ve pozisyon bakımından diğer çalgılarla olan uyumunun yüksek olmasıyla birlikte toplu icrada güçlü ve destekleyici bir konumda olduğu gözlemlenmiştir. Çalgı icra edilirken gerçekleşen tutuş tekniği, parmak baskılarının açısı ve baskıyla gerçekleştirilen tel geçişlerinde kullanılan teknik, kullanılan akort düzeni, yay tutuş ve darp tekniği bakımından kabak kemane çalgısı ile arasında çok fazla fark olmadığı, yalnızca icracının icra sırasındaki kullanımının, çalgının boyutundan kaynaklı kabak kemane çalgısından farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu analiz örneğinde görüldüğü üzere, bas kemane çalgısı hem toplu icradaki bütünlüğü tamamlayan, bas karakterli fakat güçlü ve hacimli sesiyle icraya derinlik kazandıran, aynı zamanda hem solo saz hem de eşlik sazı olarak icra edilebilen bir çalgı olduğunu göstermiştir. Bahsi geçen özelliklerin dışında, bas kemane icra edilirken aynı zamanda icracı çaldığı eseri seslendirerek, alışlagelmişin dışında bas kemane çalgısı ile çalıp söyleme geleneğinin de gerçekleştirilebileceğini göstermiştir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda bas kemane çalgısının 1990 yılından itibaren Arslan Akyol tarafından TRT kurumu orkestralarında yıllarca aktif bir şekilde kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Fakat günümüzde TRT ve benzeri halk müziği icra alanlarındaki kullanım yaygınlığının yeterli düzeyde olmadığı düşünülmekle birlikte, ulaşılan en yakın iki icra, 2017

yılında TRT Müzik kanalında yayınlanan Harman Yeri isimli programda TRT Ankara Radyosu sanatçısı Uğur Önür' ün gerçekleştirdiği icra ve 2018 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı etkinlik salonunda Özgür Çelik'in gerçekleştirdiği icra olmuştur.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen icra analizleri incelendiğinde, ilk icrada çalgının icra topluluğunun en solunda konumlanmış olmasına karşın ikinci kayıta tıpkı bir solist saz gibi icra topluluğunun ortasında konumlanmasından, çalgının toplu icra sırasındaki konumunun değişebilir olduğu gözlemlenmektedir. Bas kemane çalgısının tutuş pozisyonu incelendiğinde, ilk icrada çalgının icracının bacakları arasında olup metal ve kabak kemane çalgısına nazaran daha uzun bir dizlik bölümüyle yerden desteklenecek şekilde icra edildiği görülmekle birlikte, incelenen diğer icrada ise çalgının dizlik bölümünün ağaç malzemeden ve kabak kemane çalgısındaki dizlik bölümündeki oran ile hemen hemen aynı şekilde kullanılması ve Karadeniz kemençesinin icra biçimiyle benzer olarak çalgının tekne bölümünün, icracının dizlerinin kısmen üzerinde olması, bas kemane çalgısının icra sırasında icracı tarafından nasıl konumlandırılacağına tam olarak belirlenmemiş olduğu sonucunu göstermektedir. Bunların dışında çalgının yay tekniğine bakıldığında kabak kemane çalgısının yay tekniği ile örtüştüğü, yay hareketlerinin ve tekniğinin ise nispeten belirlenmiş olduğu görülmektedir. Bahsi geçen icra analizlerinden elde edilen bulgular sonucunda bas kemane çalgısının, icra, kondisyon, yay tekniği, parmak baskılarında kullanılan teknik ve pozisyon bakımından diğer yaylı çalgılarla ve toplu icra ortamlarında hem solo hem de eşlik saz olarak yeterli düzeyde olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda gerçekleştirilen analizlerle birlikte bas kemane çalgısı ile yol gösterme (açış), taksim ve eserlere ait ezgilerin solo olarak icra edilebildiği görülmekle beraber bunların yanı sıra bas karakterli bu çalgı ile çalıp söyleme geleneğinin de devam ettirilebileceği düşünülmektedir.

Elde edilen bu bulgular ışığında bas kemane çalgısının THM orkestralarında aktif bir şekilde kullanılmasının, icrayı renklendirmesi ve bahsi geçen orkestralardaki icra sürekliliğinin yeterli olmadığı düşünülen bu çalgının THM orkestralarına kazandırılması açısından önemli olduğunu belirtmek faydalı olacaktır.

Kabak kemane çalgısı ilk icra edilmeye başlandığı süreçte Salih Urhan, Fatih Gürgün, Yalçın Özsoy gibi önemli isimlerin katkılarıyla teke yöresi eserlerinin icrasında kullanılırken, daha sonra İhsan Mendes'in TRT kurumunda kabak kemane icracısı/sanatçısı olarak bulunduğu süre zarfında bu çalgının, diğer birçok yöre eseri icra edilirken de kullanılabileceği üzerine tavsiyeleri, uğraşları ve tıpkı İhsan Mendes gibi bu sürece emek vermiş Hüseyin Yalçın, Uğur Önür , Cafer Nazlıbaş gibi birçok sanatçının icraları ve çabaları sonucu günümüzde hemen bütün yörelerin icrasında kullanılmaktadır. Bas kemane çalgısının da aynı aileden olması, kullanılan ses aralığının ve çalgının karakteristik yapısının hemen bütün yörelere uygun olması sebebiyle bahsi geçen süreçte kabak kemane çalgısı için süregelen icra durumunun bas kemane çalgısı için de geçerli olduğu ve tıpkı kabak kemane gibi bütün yörelerin eser icrasında kullanılabileceği düşüncesi oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen verilere bakıldığında şu öneriler aktarılabilir:

- Bas kemane çalgısı özelinde gerçekleştirilen bu çalışmanın kapsam bakımından genişletilip, yeni veya bilinirliği yeterli düzeyde olmayan diğer Türk müziği çalgıları üzerinde de çalışılmasının,

- Bas kemane çalgısı için, çalgının icra pozisyonlarına özel, yay tekniğini ve parmak baskılarını geliştirici egzersizlerin yazılmasının,
- Kabak kemane ve diğer birçok Türk müziği çalgısında olduğu gibi bas kemane çalgısı için de bir metot kitabı üretilmesinin,
- Bas kemane çalgısı için güzel sanatlar liselerinde, konservatuvarlarda ve müzik okullarında ders verilip bu alanda öğrenciler yetiştirilmesinin,
- Bas kemane çalgısı için icra analizlerinin çoğaltılması ve özellikle farklı eser türleriyle gerçekleştirilen icraların uygulanmasının,
- Bas kemane çalgısının TRT gibi kurumlarda tekrar yaygınlaştırılıp aynı zamanda Kültür Bakanlığı Türk müziği icra topluluklarında da kullanılmasının,
- Bas kemane çalgısının üretiminde farklı malzemeler denenerek çalgının tınısının ne denli etkilendiğinin ve gelişebilirliğinin incelenmesinin,
- Tıpkı kamança çalgısında olduğu gibi bas kemane çalgısı için de konçerto ve çalgının icra karakterine uygun beste veya düzenlemelerin yapıp kullanılmasının,
- Bas kemane gibi, icra alanlarındaki bilinirliğinin yeterli düzeyde olmadığı düşünülen veya ulaşıp ortaya çıkarılmaya ihtiyaç olan diğer çalgılar üzerine çalışılmasının, hem geleneksel çalgıların bilinirliğinin artırılması ve icra kültürünün yaşatılması hem de bu ve benzeri çalışmalar sayesinde icra alanlarına katkı sağlayabilmek adına faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Çelik, Özgür. "Türk Dünyası'nda Üç Yaylı Çalgı: Kalkobız, Kamança ve Kabak Kemane Üzerinde Bir İnceleme". Yüksek lisans tezi.Ege Üniversitesi, 2009.
- Çelik, Özgür ve Duranlı, Muvaffak. I. Uluslararası Türk Dünyası Halk Çalgıları Sempozyumu: Yaylı Çalgılar Bildirileri. İzmir: Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı, 2024.
- Çolakoğlu, Sarı, Gözde. "Asya'dan Avrupa'ya Yaylı Çalgılar: Tel Üzerinde Ses Elde Etme Tekniğine Göre Sınıflandırma". The Journal of Academic Social Science Studies 25.1 (2014): 35-50.
- Danacı, Furkan, Enes ve Çiftci, Ersan. "Türkiye'de Yaylı Çalgılar Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Kriterlere Göre Değerlendirilmesi". İdil 99 (2022): 1620-1630.
- Deligöz, Atakan. "Hakasya, Tuva, Altay, Kazakistan ve Türkiye'de 18. Yüzyıldan Günümüze Tırnak Yaylı Çalgılar". Doktora tezi. Ege Üniversitesi, 2019.
- Doğan, Can. "Türk Halk Müziğinde Az Bilinen Bitkisel İmgelerin Sözlü Kültürdeki Temsili ve Kültürel Bellekle İlişkisi". Yegah Müzikoloji Dergisi 8.3 (2025): 2418-2449.
- Doğruel, Fulya. "İade-i İtibar: Kabak Kemanenin Tarihsel Serüveni". Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 16.41 (2023): 314-330.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp. Asya ve Anadolu Kaynaklarında İkliğ. Ankara: Ses ve Tel Yayınları, 1958.
- Haşhaş, Sinan ve İmİK, Ünal. "Türk Halk Çalgı Yapımcılığında Yenilikçi Denemeler: 'Cümba', 'Yaylı Bağlama', 'Bas Kabak Kemane', 'Kabak Tekneli Cura'". İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi. 2.1 (2016): 93-106.

Kınık, Mehmet. "Türk Halk Müziği Çalgı Topluluklarının Yapılanması ve Bağlama". Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 30.1 (2011): 211-234.

Urhan, Salih. Kabak Kemane Metodu. İzmir: Tezer Matbaası, 2014

Videolar

Özgür Çelik. (2018, 26 Mayıs). Kabak kemane kent beşlisi & Haydar Haydar. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ocmgtPOQQjw&ab_channel=%C3%96zg%C3%BCr%C3%87elik

İhsan Mendes. (2017, 13 Ekim). Muhteşem kabak kemane dördlüsü (İhsan Mendeş Hüseyin Yalçın Cafer Nazlıbaş Uğur Önür). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=eQtUemaoFG4&ab_channel=%C4%B0hsanMendes

Resimler

Uğur Önür. (2021, 1 Nisan). Teke trio-Antalya'nın mor üzümü (Uğur Önür-Emre Dayıoğlu-Ali Bedel). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Xo2lNKyMgKM&list=RDxo2lNKyMgKM&start_radio=1

Özgür Çelik. (2018, 26 Mayıs). Kabak kemane kent beşlisi & Haydar Haydar. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ocmgtPOQQjw&list=RDocmgtPOQQjw&start_radio=1

İhsan Mendes. (2017, 13 Ekim). Muhteşem kabak kemane dördlüsü (İhsan Mendeş Hüseyin Yalçın Cafer Nazlıbaş Uğur Önür). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=eQtUemaoFG4&list=RDeQtUemaoFG4&start_radio=1